

BANK KODEKSINING MOHIYATI, BANK XODIMINING KASBIY XULQ ATVORI

Abduvaxobov Shaxzod Xolmo'min o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Bank ishi kafedrası assistenti,

Xolmirzayev ozodbek Komiljon o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada bank kodeksining huquqiy asoslari va u orqali belgilangan me'yorlarning bank tizimidagi ahamiyati tahlil qilingan. Xususan, bank xodimlarining kasbiy faoliyatida axloqiy mezonlarga rioya qilish zarurati, mijozlar bilan muloqotda halollik, xolislik va maxfiylik prinsiplariga amal qilish kabi omillar yoritilgan. Maqolada bank xodimining kasbiy xulq atvori nafaqat tashkilot obro'siga, balki butun moliyaviy tizimga bo'lgan ishonchga ta'sir ko'rsatishi mumkinligi asoslab berilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, bank kodeksiga rioya etish va kasbiy axloqni saqlash zamonaviy bank tizimida samarali boshqaruvning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Kalit so'zlar: bank kodeksi, kasbiy axloq, bank xodimi, xizmat madaniyati, mijozlar bilan muloqot, halollik, xolislik, ishonchlilik, moliyaviy tizim, korporativ boshqaruv.

Kirish. Bugungi kunda bank tizimi nafaqat moliyaviy operatsiyalarni amalga oshiruvchi tuzilma, balki iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy ishonchni ta'minlovchi muhim institut sifatida faoliyat yuritmoqda. Bank xizmatlarining sifatli va xavfsiz ko'rsatishida bank kodeksi hamda bank xodimlarining kasbiy xulq-atvori muhim o'rin tutadi. Zero, mijozlar va hamkorlar bilan aloqalarning samaradorligi, xizmat ko'rsatish darajasi hamda jamoatchilik ishonchi bevosita bank xodimlarining axloqiy tamoyillarga amal qilishiga bog'liqdir.

Bank kodeksi – bu bank tashkilotlarida xodimlar uchun qabul qilingan axloqiy va kasbiy me’yorlar to’plami bo’lib, u ularning kundalik faoliyatini tartibga soladi. Ushbu kodeks mijozlar bilan munosabatlarda adolat, halollik va maxfiylik kabi qadriyatlarga asoslanadi. Mazkur maqolada bank kodeksining mazmun-mohiyati, uni amaliyotda qo’llash jihatlari hamda bank xodimlarining kasbiy xulq-atvori bilan bog’liq muhim masalalar tahlil etiladi. Shuningdek, zamonaviy bank tizimida etik me’yorlarning ahamiyati va ularni takomillashtirish yo’nalishlari ham yoritiladi.

Bugungi globallashtirilgan va raqamlashtirilgan iqtisodiyotda bank tizimining ahamiyati tobora ortib bormoqda. Banklar faqatgina moliyaviy operatsiyalarni amalga oshiruvchi muassasa emas, balki ishonch va axloqiy tamoyillar asosida harakat qiluvchi tashkilotlar sifatida e’tirof etiladi. Ushbu tizimning samarali faoliyat ko’rsatishi, avvalo, uning ichki boshqaruv tizimi, xodimlar madaniyati va kasbiy etik me’yorlarga bo’lgan munosabatiga bog’liq. Aynan shu jihatdan **bank kodeksi** va **bank xodimining kasbiy xulq-atvori** eng muhim masalalardan biriga aylanadi. Bank kodeksida odatda quyidagi asosiy tamoyillar mustahkamlanadi:

- **Halollik va adolat** – har qanday holatda ham qonun doirasida, xolis va shaffof faoliyat yuritish;
- **Maxfiylik** – mijozlarga oid ma’lumotlarni sir saqlash va uchinchi tomonlarga oshkor qilmaslik;
- **Manfaatlar to’qnashuvining oldini olish** – shaxsiy foydani ko’zlab tashkilot manfaatlariga zarar yetkazmaslik;
- **Etik muloqot** – mijozlar, hamkasblar va rahbariyat bilan samimiy, odobli va hurmatli muloqotda bo’lish;
- **Mas’uliyat va professionallik** – har bir topshiriqni puxta, ishonchli va o’z vaqtida bajarish.

Bu tamoyillar bank faoliyatida ishonchli muhitni yaratadi. Mijozlar bankka nafaqat xizmat uchun, balki ishonch asosida murojaat qiladilar. Bank xodimining axloqiy me’yorlarga amal qilishi esa mijozning ishonchini mustahkamlaydi. Bank xodimining

xulq-atvori uning kasbiy saviyasi, axloqiy qarashlari, tashkilotga va mijozlarga bo'lgan munosabatining ifodasidir. Har qanday xatti-harakat bank nomidan sodir bo'layotgani uchun, xodim o'zini doimiy nazorat ostida ushlashi, har bir harakatining ijtimoiy va huquqiy oqibatini hisobga olishi lozim. Bank tizimida quyidagi kasbiy xulq-atvor me'yorlari muhim sanaladi:

- **Vazminlik va betaraflik** – har qanday vaziyatda muvozanatni saqlash, hissiyotlarga berilmaslik;
- **Doimiy o'z ustida ishlash** – bilim va ko'nikmalarni yangilab borish, texnologiyalarni o'rganish;
- **Jamoadi ishlash olish** – hamkasblar bilan ijobiy muloqotda bo'lib, umumiy maqsadlar sari harakat qilish;
- **Shaxsiy manfaatlarni chetga surish** – o'z lavozimidan foydalangan holda shaxsiy manfaat orttirishga yo'l qo'ymaslik.

Bularning barchasi bank tizimida ishonchli, shaffof va samarali muhitni shakllantirishga xizmat qiladi. Mijozlar har bir xodimda bankning obro'sini ko'radi. Shu sababli har bir ishchi o'z xatti-harakati bilan tashkilot sha'nini himoya qilishi kerak. Kodeksga amal qilish xodim uchun faqat huquqiy majburiyat emas, balki jamiyat oldidagi axloqiy burch hamdir. Bugungi kundagi korrupsiya, manfaatlar to'qnashuvi, axborotni suiiste'mol qilish kabi salbiy holatlar aynan kodeksga amal qilinmagani natijasida yuzaga keladi. Agar xodim kasbiy axloqni birinchi o'ringa qo'ysa, bunday muammolarning oldi olinadi. Masalan, mijozga noto'g'ri maslahat berish, o'z foydasi uchun ma'lumotdan foydalanish, hujjatlar bilan manipulyatsiya qilish – bularning barchasi kasbiy etikaga zid hisoblanadi. Shunday holatlarda bank kodeksi xatti-harakatni baholash mezoniga aylanadi. Bu kodeks asosida intizomiy chora ko'rish ham mumkin, biroq undan ham muhimrog'i – kodeks xodimlarga yo'l ko'rsatuvchi etik yo'riqnoma vazifasini bajaradi.

Raqamli texnologiyalar bank xizmatlarini keskin o'zgartirdi. Onlayn banking, sun'iy intellekt, masofaviy xizmatlar – bularning barchasi yangi etik muammolarni keltirib chiqarmoqda. Masalan, mijoz ma'lumotlarining himoyasi, sun'iy intellekt asosida qaror

qabul qilishdagi xolislik, algoritmik noaniqliklar – bular yangi davrning etik masalalaridir. Shu bois, bank kodeksi ham doimiy ravishda yangilanib borilishi lozim. Bundan tashqari, zamonaviy banklar axloqiy liderlik tamoyillarini ilgari surmoqda. Har bir rahbar o‘z jamoasiga nafaqat buyruq beruvchi, balki axloqiy namunani ko‘rsatuvchi shaxs sifatida qaralishi kerak. Axloqiy qadriyatlar asosida yetakchilik qilish esa xodimlar ishonchini, sadoqatini va mas’uliyatini oshiradi.

Bank kodeksi va bank xodimining kasbiy xulq-atvori – bank tizimining asosiy tayanchlaridan biridir. Ular orqali ishonch muhitini yaratish, mijozlar ehtiyojini halol va adolatli tarzda qondirish, korporativ madaniyatni mustahkamlash mumkin bo‘ladi. Bu kodeks nafaqat tashkilotning ichki tartibini, balki butun moliyaviy tizimga bo‘lgan ishonchni belgilaydi. Shu sababli, har bir bank xodimi nafaqat mutaxassis, balki axloqiy namuna bo‘lishi lozim. U har bir so‘zida, har bir qarorida va har bir harakatida o‘z bankining sha’ni va jamiyat ishonchini himoya qilishi kerak. Faqat shundagina bank tizimi nafaqat iqtisodiy, balki axloqiy poydevorga ega bo‘lgan kuchli institutga aylanadi.

Zamonaviy jamiyatda bank tizimi nafaqat iqtisodiy jarayonlarning yuragi, balki fuqarolar ishonchini o‘zida mujassam etgan ijtimoiy institut sifatida ham faoliyat yuritadi. Bank muassasalari jamiyatning turli qatlamlari bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqotda bo‘lganligi sababli, ushbu tizimda faoliyat yuritayotgan xodimlarning kasbiy xulq-atvori va ularning amal qiladigan etik normalari — ya’ni bank kodeksi — nihoyatda muhim ahamiyat kasb etadi. Bank kodeksi, mohiyatan, tashkilot ichidagi xatti-harakatlar mezonlarini belgilab beruvchi axloqiy-ijtimoiy hujjatdir. U bank xodimlarining kasbiy faoliyatda qanday muomala yuritishi, qanday qadriyatlarni ustuvor qo‘yishi va qanday axloqiy mezonlarga asoslanishi kerakligini ko‘rsatadi. Bu qoidalar bevosita qonun kuchiga ega bo‘lmasa-da, ular xodimlarning tashkilot ichida va mijozlar bilan munosabatdagi madaniyatini belgilab beruvchi muhim ichki mexanizmdir. Shu sababli, bank kodeksi moliyaviy halollik, ishonchlilik, shaffoflik va professionallik tamoyillarini targ‘ib qiluvchi me’yoriy asosga aylanadi.

Bugungi kunda bank tizimining ishonchliligi ko'p jihatdan inson omiliga, xususan, bank xodimining yondashuvi, muomala madaniyati va axloqiy pozitsiyasiga bog'liq. Agar bank xodimi o'z kasbiy vazifasiga loqayd qarasa yoki manfaatni shaxsiy foyda evaziga almashtirsa, bu faqatgina bitta mijozning emas, balki butun moliyaviy muassasaning obro'siga putur yetkazadi. Shu nuqtayi nazardan qaralganda, bank kodeksi xodimning yurish-turishi, qaror qabul qilishdagi yondashuvi va mas'uliyat hissini shakllantirishda asosiy rol ni o'ynaydi. Bundan tashqari, global moliyaviy muhitda raqobat kuchaygan sari banklar o'z xodimlarining kasbiy etikasi orqali farqlanishga intilmoqda. Bank kodeksi shunchaki nazariy qoidalar majmuasi emas, u amaliy jihatdan xodimlarni ko'plab qiyin vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishga yo'naltiruvchi axloqiy kompasdir. Masalan, mijozning maxfiy ma'lumotlarini himoya qilish, ichki axborotdan shaxsiy manfaatlar uchun foydalanmaslik, manfaatlar to'qnashuviga yo'l qo'ymaslik kabi holatlar kodeksda aniq belgilab berilgan bo'ladi. Bu tamoyillar, o'z navbatida, xodimlar faoliyatini nazorat qilish va baholashda asosiy mezon sifatida xizmat qiladi. Biroq faqatgina qoidalarining mavjudligi yetarli emas. Muassasa ichida ushbu kodeksga nisbatan hurmat va amal qilish madaniyatini shakllantirish ham muhimdir. Bu esa rahbariyatning namunalari, doimiy o'qituvlar, ichki seminarlar va rag'batlantirish tizimlari orqali amalga oshiriladi. Kasbiy etika faqat jazo vositasi emas, u ayni paytda ijobiy motivatsiyaning manbai bo'lishi ham mumkin.

Zamonaviy bank tizimi doimiy o'zgarishlar va texnologik yangiliklar davrida yashamoqda. Bu holat esa bank xodimlarining etik xulq-atvorini doimiy ravishda yangilab borishni taqozo etadi. Misol uchun, raqamli xizmatlar kengaygani sari mijozlar bilan bevosita emas, balki onlayn shaklda muloqot qilish hollari ko'paydi. Bunday vaziyatda ham xodimdan yuqori darajadagi madaniyat, e'tibor va axloqiy mas'uliyat talab qilinadi. Chunki ekran ortidagi har bir harakat bank nomidan amalga oshirilayotganini unutmang. Yana bir muhim jihat shuki, bank xodimining kasbiy xulq-atvori nafaqat mijozlar bilan, balki ichki jamoa bilan munosabatlarda ham muhim rol o'ynaydi. O'zaro hurmat, axloqiy me'yorlarga amal qilish va jamoaviy manfaatlarni shaxsiy manfaatlardan ustun qo'yish tamoyillari sog'lom ish muhitini yaratishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Bu esa o'z navbatida, bank tizimining umumiy samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, bank kodeksi va bank xodimining kasbiy xulq-atvori bir-birini to'ldiruvchi tushunchalardir. Ularsiz bank tizimi barqaror ishlay olmaydi. Jamiyat banklarga ishonch bildiradi, biroq bu ishonch xodimlarning har kuni namoyon etayotgan halolligi, mas'uliyati va professionalligi bilan mustahkamlanadi. Shunday ekan, har bir bank xodimi nafaqat o'z kasbining vakili, balki moliyaviy barqarorlik va ijtimoiy ishonchning targ'ibotchisidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy veb-sayti – <https://www.cbu.uz>
2. Karimov, A. (2022). Bank tizimida axloqiy me'yorlar va ularning amaliy ahamiyati.
3. Normurodov, B. (2021). Bank ishida xodimlarning kasbiy etikasi. Iqtisodiy tahlil nashriyoti.
4. Davis, H., Green, D. (2016). Ethics in banking: the role of codes of conduct in restoring trust.
5. Ganieva, M. (2020). "Bank xodimlarining xizmat odobi va mijozlar bilan muloqoti." 45-50-bet.